

משפטים - תשפ"ג | גליון 8 | הפקה ועריכה: הרב נעם יעקובי שליט"א וצוות המכון התורני

הזהירות הנדרשת בעבד עברי כהקדמה לעניני נזיקין

וסמכו זאת בכתוב (דברים טו, טז) "כי טוב לו עמך", עיי"ש. היינו שכל היחס הנמשך עם העבד צריך שיהיה בזהירות, כענין העבודה הדרושה בבין אדם לחבירו. ואפשר לומר, שבקניית עבד עברי האדון צריך ליצור אוירה חדשה ומצב בביתו, לשמור על כבוד העבד וכל פרטי הזהירות הנדרשת עמו. ואם כן יובן היטב שזוהי ההקדמה לכל פרשת הנזיקין, כלומר, לא רק שעל האדם לשמור עצמו שלא יזיק או שעליו לעמוד בחיובי הנזיקין למפרע אם הזיק, אלא עליו ליצור מצב של כבוד הדדי, שבו כל אחד שומר בדרך ארץ על כבודו של השני, וממילא לא יבוא לידי היזק כלל ויִשְׁמַר מזה מאד! כי לו היה נדרש מאיתנו לכלול את כל חובות האדם לחבירו בענין אחד, הרי שזה הידיעה וההבנה וההכרה שיש עוד אדם בעולם חוץ ממנו, וממילא עלינו להתחשב בכל מילה ובכל מעשה כיצד זה ישפיע על הזולת. ולנהוג עם האחר כפי היחס שהיה רוצה לקבל בעצמו. ואם כן ברור הטעם שהוקדמה פרשת עבד עברי לכל הדינים.

(הגאון רבי חיים וואלקין זצ"ל - דעת חיים ומוסר)

"כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי" (שמות כא, ב).

הנה בפרשת משפטים ישנו רצף של דיני נזיקין, ועוד הלכות מרובות מצויות ושכיחות, ובכל זאת פתחה תורה דוקא בפרשת עבד עברי, ויש להבין טעם הדבר.

ויבאר הענין על פי האמור במצות יעוד, שעל האדון לישא את האמה או ליעדה לבנו, כמו שכתוב (שמות כא, ה) "אם רעה בעיני אדוניה אשר לו יעדה". ולכאורה הרי מדובר כאן באמה פחותה ועניה, והוא האדון בודאי רם ונשא ומכובד, ואיך יתכן שתדרוש התורה ממנו שישא אותה? וידוע ביאורו של הסבא מקלם זצ"ל בזה, שאם האמה היתה בבית האדון, לבטח הושפעה מביתו ומהנהגתו ונעשתה ראויה להינשא אליו. וזה מכח החינוך שהתחנכה במחיצתו. ואף לאחר שישאנה תהיה מושפעת מביתו ותיעשה גבוהה במידות ומעלות גם כן.

פרשת עבד עברי נתייחדה בזה הענין גם כן, ובאותו 'דין חינוך'. כיון שאין זה מקרה לרגע אחד, אלא יחס הנמשך כמה וכמה שנים כשהעבד במחיצתו, וישנם הלכות רבות התלויות בזה, כמאמרם ז"ל (קידושין כ, א) כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו,

"אלה המשפטים אשר תשים לפניהם, כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד" וגו' (שמות כא, א-ב). פירש רש"י, שלא תאמר אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתאה סדורה בפיהם כמשתנה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו.

הביאור בזה, שפעמים אדם יודע הדינים ואין להחשיבו תלמיד חכם, שהוא רק ידיעה בעלמא כשמיעת איזה דבר שלא שייך לו, שהוא כמאמרם (סנהדרין קו, ב) תורתו של דואג היתה מהשפה ולחוץ, אלא צריך לידע אותה על ידי רוב עמל ויגיעה שתאה דומה כאילו הוא אמר זה על ידי הבנתו בטעמי הדבר כראוי, שזה יעשה שתאה התורה קבועה בלבו ונפשו, שרק על ידי זה הוא נחשב לתלמיד חכם ויודע התורה. (דרש משה - רבי משה פיינשטיין)

*

"אשר תשים לפניהם" - לפני דיני ישראל ולא לפני דיני עכו"ם או לפני בית המשפט שונים בו בחוקים שאסורים לפי דיני התורה.

אצל העכו"ם מחמירים מאוד בעונשו של הגנב. למשל ברוסיה היתה תקופה שגנב קיבל עונש מות, ובארצות ערב היו מביאים את הגנב לפני המלך וקוצצים את ידו. אצלם גנב וגולן זה אותו דבר, שמים אותו גם בבית הסוהר, כי אצלם הסיבה שרוצים שלא יגנוב זה בשביל שלא יפסידו כסף, אבל בדיני התורה העונש הוא עבור 'תיקון העבריין', וכך יחזור בתשובה. אם אין לגנב כסף, ו'נמכר בגניבתו', מוכרים אותו שיהיה עבד עברי. אצל הגויים כשאין לגנב כסף שמים אותו בבית סוהר, כי אצלם זה לא בשביל 'חינוך'. אבל בדרך התורה מרגילים את האדם שעל כסף שלוקחים מאחרים מוכרחים לשלם, ואם אין לו כסף ימכר ויהיה עבד עברי, וכך יחנכוהו ויראה איך שבבית שנמכר אליו נזהרים מגניבתו ושומרים על דיני התורה ובהזו יתחנך וישתקם בכדי שילך בדרכי התורה.

(עפי"י זכותא דיעקב - רבי יעקב אדלשטיין)

לצאת משעבוד המידות הרעות

מענין עבד עברי ניתן לראות היטב כי רצון התורה הקדושה שלא יהיו בני ישראל עבדים, ולזה בא הדין להגביל עבודתו עד שש שנים ולאחר מכן יצא לחופשי. וגם חמורים מאוד הם כל ההלכות שחייבים להיזהר בהתנהגות כלפי העבד, עד כדי שאמרו חז"ל (קידושין כ, א) כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו. שכל דבר טוב שיש לו חייב לתת לעבדו, עיי"ש. וזה כ"כ מקשה ומגביל את האדון, עד שנראה שהתורה הקדושה רוצה במכוון שלא להרבות עבדים בישראל.

וכן בהפטרות קראנו מה שיצא קצף גדול מלפני השי"ת שהחזירו את העבדים והשפחות ושיעבדו אותם, כמ"ש (ירמיה לד, ג-טו) "כה אמר ה' אלקי ישראל אנכי כרתי ברית את אבותיכם וכו' לאמר מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך וכו' ולא שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את אונם וכו' ותחללו את שמי ותשיבו איש את עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם חפשיים לנפשם ותכבשו אותם להיות לכם לעבדים ולשפחות", עיי"ש. וכל זאת מפני שהקב"ה הוציאנו ממצרים להיות עבדיו, עבדי ה'. ובשביל להיות עבד ה' צריך להיות בן חורין גמור, ואדם המשועבד לאחר אינו יכול להיות עבד ה' ומשועבד רק אליו ית'.

ובאמת גם האדם שמשועבד למידותיו, אינו בן חורין. אדם שהוא עבד למידות רעות, אינו יכול להיות עבד ה'. צריך

להבין ולזכור זאת, אדם שמשועבד למידותיו, הוא עבד! בספר "מסילת ישרים" כתב (פ"א) שהכבוד גורם לאדם סבל רב, כי בגלל הכבוד הרי שהוא מחוייב להתלבש כך וכך, ולעשות ולקנות את הדבר ההוא. והכל בגלל רדיפת הכבוד שלו, והזכיר הרבה אנשים שִׁאָבְדוּ בגלל שרדפו אחר הכבוד. הנה לנו דוגמא לכך שאדם המשועבד למידותיו הרי הוא עבד. וזה פשוט, כי אם אין לו שליטה על עצמו, זוהי עבדות לכל דבר. כשהוא כועס או כשהוא מתאוה למשהו, או מקנא, בזה הוא נעשה עבד מוחלט למידותיו הרעות, ומאבד שליטה על פעולותיו. וממילא אינו בן חורין! ואם הוא לא בן חורין, איך יהיה עבד ה' בעת שכולו משועבד לדברים אחרים.

אדם צריך להיות חופשי בכדי להשתמש בסגולותיו למען הרבש"ע. הרבה הזכרנו את דברי הנביא (שעיה נא, ב) "הביטו אל אברהם אביכם וכו' כי אחד קראתיו". אחד זה יחיד ומיוחד, אינדיבידואל. לכל אחד יש את המעלות שלו, את סגולותיו, שהם רק שלו, ואיתם הוא צריך לעבוד את ה', ורק אם יהיה משוחרר ממידות רעות, בן חורין, רק אז יוכל לתת למעלותיו וסגולותיו המיוחדות לפרוץ החוצה ולהתפתח, לעשות את עבודת בוראו ואת שליחותו בזה העולם.

(הגאון רבי חיים וואלקין זצ"ל - דעת חיים ומוסר)

כ"ו שבט תכ"ז: הגה"ק רבנו דוד ב"ר שמואל הלוי זצוק"ל גאב"ד לבוב ובעל מחבר ספר "טורי זהב"

רבינו דוד נשיא הלויים אשר האיר את עיני הגולה בחיבורו טורי זהב על ד' חלקי שו"ע. נולד סביב לאמצע המאה הרביעית מאלף הששי בעיר לודמיר היא וולאדמירא אשר בגליל וואהלין. והוא מגורת אבותיו ואבות אבותיו. אביו היה רב גדול וחסיד נגיד ומצוה בקוראי שמו שמואל איש מבית לוי. ואבי זקנו היה הגאון מרנא רבנא מו"ה יצחק בצלאש אשר שמו נודע בספרי הפוסקים ובשו"ת קמאי ובתראי.

רבינו דוד הלוי עוד בהיותו צעיר לימים רך וענוג בבית הוריו היקרים, כבר ראו בו כי לגדולות נוצר, כי היה אחד המיוחד מבני עליה. הפליא עצה והגדיל תושיה. (לשון הגאון בעל שו"ת בית יעקב בהקדמתו). ומלבד מורו הגאון ר' יצחק הלוי ז"ל, היה לו עוד מורים גדולים אחרים אשר למד לפניהם בישיבה ומהם גם הגאון הרבי ר' העשיל ז"ל. (כן מבואר בשו"ת נחלת שבעה חלק ב' סימן נ' וכן נזכר בכמה מקומות שהגאון בעל הט"ז למד לפני הרבי ר' העשיל ז"ל). ועם גודל שקידתו ועוצם עינו וחיידוד שכלו הנפלא נעשה לארי שבחבורה, ויצא שם דוד בכל הארצות עד שהתחתן עמו הגאון בעל הב"ח אשר בנה בית חדש לביתו בישראל. ותכל נפש דוד לבא לבית חותנו הגאון האדיר ז"ל. ושם הוסיף אומץ בלמודים בדיבוק חברים ובפלפול התלמידים של רבינו הב"ח ז"ל. ורבינו דוד הלוי שימש לפני רבו וחוננו, עומדות ויושבות. ולמד לפניו בשקידה רבה. וגם בכל ימי משך שבתו בבית חותנו עדיין היה נוהג ענוה בעצמו, והריץ כל שאלותיו וספיקותיו לפני אחיו הגדול הג"מ יצחק הלוי ז"ל כתלמיד לפני הרב ואחיו ז"ל ראה ושמח לקראתו, ועל הכל השיב תשובתו. ופעם אחת השיב לו אחיו בזה הלשון דוד הוא הקטן בעיניו, וגדול הוא בכל עניניו, חסיד ועניו. ה"ה אדוני אחי חביבי ידידי רידי. צמידי חמידי וכו'. אב בחכמה רך בשנים וכו' כמו"ה דוד שיחי. ועוד רואים אמרות טהורות נכבדות ויקרות יוצאים מפה קדוש מהר"י הלוי לאחיו רבינו ז"ל. ראה בשו"ת מהר"י הלוי סימן מ"ה ומ"ט. וכאשר נפרד רבינו מבית חותנו הגאון הב"ח ז"ל, להרביץ תורה במקום אשר בחרו בו, הריץ שוב כל שאלותיו וספיקותיו מרחוק לפני חותנו הגאון ז"ל, וכל דבר הקשה הקריב אליו. וגם כל תשובותיו אשר השיב לאחרים, הציע לפניו לראות היעמדו דברי דוד בהוראותיו. והב"ח ז"ל הסכים עמו תמיד להלכה ולמעשה. (ראה לדוגמא בשו"ת ב"ח הישנות ז"ב, צ"ג. ובחדשות סימן י"ז, נ"ד). והא לך לשון הזהב של רבינו הב"ח ז"ל אשר כתב פעם לחתנו רבינו הט"ז. עוקר הרים וטוחנן זו בזו בפלפולא, בהיכלו אומר כבוד כולו. קול לו וקול אליו. קדוש יאמר לו. הוא חתני ר"מ ואב"ד האלוף כמוהר"ר דוד סג"ל, נרו ונר זרעו יאיר עד ביאת הגואל. (שו"ת ב"ח סימן ק"יג): מקום משכן רבינו. לאחר שנפרד מבית חמיו הגאון ז"ל, עם ישיבתו הרמתה, ידוע כי מקדם קדמתה היתה עיר קראקא קרית חנה דוד. ושם קבע בית מדרשו לתורה ולתעודה בעיר גדולה לאלוקים רבתי עם רבתי בדעות. וכזאת סיפר לנו רבינו ז"ל בעצמו בספרו ט"ז על שו"ע אורח חיים

(סוף סימן קנ"א) וז"ל אני בילדותי הייתי דר בק"ק קראקא עם ביתי ובית מדרשי שהיה למעלה מן בית הכנסת ונענשתי הרבה במיתת בנים ותליתי בזה עכ"ל. והנה אח"כ נתקבל רבינו לאב"ד ולר"מ בק"ק פאטליטשא הסמוך לעיר ראווא. ובשנת שע"ח כבר ישב על כסאו שם (כמבואר בשו"ת ב"ח סימן צ"ד). ובהיות העיר פאטליטשא קטנה ואנשים בה מעט, לא היה לאל ידם לתת לרבינו די סיפוקו לכלכל ביתו בכבוד, ולמד שם מתוך דוחק ועוני גדול. והוא לא היה נסה באלה, כי בימי בחירתו היה רך וענוג בבית אביו הרה"ג ז"ל אשר היה לו הון ועושר בביתו. וגם אח"כ בהיותו סמוך על שולחן חותנו רבינו הב"ח זצ"ל גם אז לא ידע מחסור, כי רבינו בעל הב"ח נתן לו כל די מחסורו בלחם ושמלה וכל משאלות לבו. כי רבינו הב"ח היה חש על נדיבות, וכל הליכות ביתו היו מתנהגות בעת ההוא ברום מעלות הנדיבות. וביתו היה פתוח לרוחה עד שהרבה בחורי חמד מבני ישיבתו היו גם כן מאוכלי שולחנו. ואם אמנם כי ראשיתו היה מצער מאד כי הב"ח ז"ל למד בנערותו מתוך דוחק ועוני, אבל אח"כ הרים ד' את קרנו ונתקבל לאב"ד ולר"מ בקהילות גדולות וחשובות ויברכהו ד' בהון ובעושר (בהקדמת בנו לספר ב"ח על טור או"ח. ובפנקס הצדקה בקראקא שנמצא בבית הכנסת של הרמ"א ז"ל). ובשנת שע"ט כאשר נתקבל רבינו הב"ח לאב"ד ולר"מ בק"ק קראקא והגליל, עבר דרך עיר פאטליטשא מקום משכן חתנו הגאון בעל הט"ז לראות בשלמו ובשלום אשתו היא בתו קודם פרידתו, ושם ראה לדאבון לבו את גודל עניו ומרודו של חתנו מחמד עינו. ויהי כאשר בא הב"ח לקראקא וישב שם על כסא כבודו ערך מכתבו לחתנו בעל הט"ז עם קצת דברי ניחומים. וכה היו דבריו אליו, עת הייתי אצלך בק"ק פאטליטשא, ראיתי את ענייך ומאד צר לי כי לא תוכל לשבת על התורה במנוחה. אך אקווה כי ירחיב ד' את גבולי ואשלח לך מתנה וכו'. והב"ח קיים אח"כ הבטחתו כי שלח לו מתנה הגונה עם שו"ת אחת לדינא (מצבת קדש חלק ג' סימן א' בשם אביו הגאון ר' נפתלי הירץ ז"ל רב"ד דק"ק לבוב שהעיד שראה דבר זה בכתב יד הב"ח ז"ל בעצמו, אצל הגאון ר' זלמן מרגליות מבראדי).

והנה רבינו בעל הט"ז בראותו כי צר לו המקום לשבת שם, נסע מן העיר ההוא הלוח ונסוע למדינת פולין גדול ויט אהלו בק"ק פוזנא המעוטרה, ושם ישב על מדין בין מלכא למלכא. כאשר סיפר בעצמו בתשובתו לחותנו הגאון ז"ל בתשובות ב"ח החדשות סימן י"ז. ומשם הופיע באור תורתו בכל ארץ הגליל ההוא. וברבות הימים לאחר פטירת חותנו הגאון ז"ל, נתקבל רבינו לאב"ד ור"מ בק"ק אוסטרא אשר בגליל וואהלין ארץ מולדתו. ובשבת רבינו על כסאו שם נהרו אליו תלמידים רבים קרובים ורחוקים, ובאו כולם להתענג מנועם זיו חידושי הנפלאים. וכאשר שמעו דבריו כי נעמו הפצירו בו מאד להוציא לאור הדפוס ספרו היקר טורי זהב על טור ושו"ע יו"ד לרווח צמאון המשתוקקים לדבר ד' זו הלכה ברורה ופסוקה. ורבינו ז"ל נענה למבוקשם והדפיסו בלובלין בשנת ת"ו לפ"ק.

והנה אח"כ בזמן גזירות הקהילות בשנת ת"ח ות"ט שאז היה הרג רב וחורבן גדול ברוב מדינות פולין (ואח"כ בשנת תט"ו גם במדינת ליטא) ע"י הצורר חמיל כנודע, ברחו אז רבים מגדולי ארץ פולין ממקומם ונקבצו כולם ובאו לעיר לובלין מקום משכן הגאון רבינו ר' העשיל ז"ל שהיה אב"ד שם בעת ההוא. ובשנת ת"י בחודש כסליו היה גם רבינו הט"ז בתוך הגולים שם מחמת המציק מכת המדינה. כאשר סיפר בעצמו שהיה שם גם כן כמה גאונים בעלי תריסין מלבד מארי דאתרא אביר הרועים הרב המובהק מו"ה העשיל שיחי (ט"ז אה"ע סימן קנ"ז ס"ק ח'. שו"ת גאוני בתראי סימן י"ז). וגם אח"כ עוד לא שקטה הארץ בגליל וואהלין שם מקול תרועת מלחמה ומנוסת חרב. (ראה מזה בט"ז אה"ע סימן י"ז ס"ק ס"ד מה שהביא שם מן המלחמות שנתהו). ובזמן הרע ההיא היה גם רבינו דוד בעל הט"ז במצור ובמצוק מאד, נודד ממקומו ומביתו, ועינה בדרך כוחו, כי היה חונה עם כל בני ביתו על פני השדה. ושם ערך גם כן תשובתו בניידון עגונה אחת, וטרח מאד להתירה מכבלי העיגון. וכתב שם שלא היה יכול לעיין מזה בספרי הפוסקים. יען כי נתבטלו כמעט כל ספרי הקודש מפני הגזירה. ולא היה בידו שום ספר זולתי גמרא וטור ועם כל זה התיר אז את העגונה שם. (שו"ת ב"ח החדשות סימן ע"ח).

והנה כבר נודע שבימי המהומות והמבוכות כאשר פור התפוררה הארץ ונעשה חורבן גדול ברוב מדינות פולין וליטא משנת ת"ח והלאה, אז נבהלו אלופי יהודה, וכל גדולי ישראל נמוגו מדאבון נפש ולב. ויהי בראותם כי אזלת יד. כי הארץ עוד לא שקטה, מתרועעת מלחמה ומלהט החרב המתהפכת, התעוררו רבים מהם לעזוב את הארץ השוממה, ולהיות נודדים ממקומם וביקשו למצוא מפלט למו בארץ לא להם. והנה במשך שנות הזעם האלה ניסה גם רבינו בעל ט"ז לעזוב גם הוא את ארץ מולדתו, ולנסוע גם כן למדינות אשכנז עם התקווה כי אולי משם יבוא עזרו מעם ה' למצוא מקום מנוחה לשבת על התורה ועל העבודה באחת מערי יהודה, כדרכו בקודש מנעוריו ועד כה. ויהי דוד נחפז ללכת דרך ארץ מעהרין. ובכל מקום בואו חרדו כל גדולי העיר לקראתו. וכולם מבקשים את פני דוד ליהנות מאור תורתו. וכל דבר הקשה הביאו לפני הדרת גאונו, להחריץ עליו משפטו ודינו. (ראה מזה בט"ז או"ח סימן רכ"ג ס"ק כ'. ובשו"ת "צמח צדק" סימן ע'). ויהי בנסוע רבינו הט"ז במדינה שם מעיר לעיר והיה נודד ממקומו ימים רבים, ולא מצא מנוח להרביץ תורה בישראל כאשר איוותה נפשו.

ובהצר לו זכר ד' לדוד את כל עונותו, והעיר את רוחו לחזור ולשוב אל ארץ פולין, ויביאהו אל המנוחה ואל הנחלה, וישימהו לנגיד על נחלתו במקהלות עם ד' אשר בעיר לבוב. והיה זה איזה שנים אחרי פטירת הגאון ר' יוסף ב"ר אליקום געץ חתן מהר"ם מלובלין שנפטר שם ב' תשרי תי"ב. ונתקבל הגאון רבינו דוד בעל הט"ז לאב"ד ולר"מ בק"ק לבוב בחוף לעיר שם, ונתגדל כבודו שם לשבת על התורה ועל העבודה השקט ובטח

בתוך קהל ועדה, מתוך עושר ורחבת לב. ונתקיים ברבינו ז"ל מאמר חז"ל כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר. ובאותה שנה היה גם כן רבינו אחד מראשי הוועד באסיפת גאוני ד' ארצות פולין, אשר התוועדו יחדיו בלובלין בשנת תכ"ד. ורבינו זכה גם כן לאריכות ימים זקן ויושב בישיבה, והאריך ימים על כסאו בלבוב שם בתורה ובגדולה. גם בניו ובני בניו היו כולם אדירי התורה ותופשי ישיבות ברום המעלה. ויקרבו ימי דוד למות ויצו אל ביתו ויגוע ויאסף אל עמו בלבוב שם זקן ושבע ימים ביום עשרים וששה בחודש שבט תכ"ז. ומספד גדול עשו לו במוותו. כי לא הניח אחריו בישראל כמותו. ואלו הדברים אשר באו חרותים על אבן מצבתו שם העיר לודמיר הרה וילדה. העיר קראקא גדלה שעשועיה. אויה נא לה. אמרה לבוב כי אבדה כלי חמדתה. ואלה הם הספרים אשר הניח אחריו ברכה: (א) ספר הט"ז על שו"ע מטור יורה דעה. (ב) ספר טו"ז על שו"ע או"ח. (ג) ספר טו"ז על שו"ע חו"מ. (ד) ספר ערוך לחם והוא חלק שני מחדושי הט"ז על שו"ע חו"מ מתחילת סימן רמ"ז עד סוף השו"ע. (ה) ספר טורי זהב על שו"ע אה"ע. (ו) ספר הגהות

וחדושים של הגאון רבינו הט"ז על שו"ע יו"ד דפוס האלי ת"ע. ז) ספר דברי דוד לבאר דברי רש"י ז"ל על התורה. ח) ספר תשובות דוד והוא קובץ גדול מן התשובות אשר השיב רבינו ז"ל ליחידים ולרבים וכן שלמים. ובו מבוארים כל הדברים החמורים אשר ישנן בפוסקים ובבית יוסף ובכל חלקי שו"ע. (לשון הג"מ משה בהקדמתו לספר דברי דוד). וחיבור זה נשאר בכתובים ולא בא בדפוס לעולם. מלבד איזה תשובות אשר באו בדפוס בשו"ת ב"ח החדשות, ובשו"ת גאוני בתראי, ובשו"ת פני יהושע. והספר התשובות הנ"ל נראה כי מרן בעל מגן אברהם ראהו והעתיק מדבריו בהלכות פסח סימן תס"א בדין מצה נפוחה. ועיין שם בחק יעקב. ט) קונטרס אחרון לספר הט"ז על יו"ד אשר בו בא להשיג על דרך רבינו הש"ך על יו"ד. ואינו מזכיר שם לא את המחבר ולא את שם הספר רק כתב בסתם כי נדפס ספר אחד על יו"ד והוא משיג עליו. והקונטרס הזה אינו בנמצא כלל ונספח בסוף ספר הט"ז על יו"ד בדפוס הראשון. (והיה למראה עיני הגאון חיד"א ז"ל):
(מתוך "קונטרס אחרון" שבסוף ספר "חנכות התורה")

ליזכר עולם יהיה צדיק יסוד עולם

הוצאת הגיליון לאור עולם הדפסתו והפצתו בכל רחבי תבל ועריכת המדור המשובח "זכרון לצדיקים" לזכרו, הונצחו לע"נ הטהורה של קודש הקדשים אספקלריא המאירה ראש גולת אריאל מגדולי האחרונים נשיא אלוקים בתוכנו רשכבה"ג המנורה הטהורה זקני הק' והטהור

מרנא ורנא הגה"ק ר' דוד הלוי סג"ל זצוקללה"ה זיעועכ"י -

בעל מחבר ספרי קודש רבים שהמפורסם שבהם - "טורי זהב" גאב"ד - לבוב - לעמברג" והגלילות ומגדולי ענקי הרוח והצדיקים ארזי הלבנון בדורו בפרט ובכל הדורות במרוצת השנים בכלל אשר ספריו התקבלו בהתרגשות ובהתפעלות עצומי ממדים ובהערכה כבירה בכל תפוצות ישראל. שיומא הדיילולא רבא וקדישא דיליה חל ביום שישי וערש"ק זו פר' משפטים כ"ו שבט במלואות 356 שנים להסתלקותו לגנוי מרומים ביום כ"ו שבט תכ"ז. יה"ר שזכותו הגדולה והקדושה תגן עלינו על כל הוגי ולומדי אמריו המאירים וספריו הק' ועל כל בית ישראל להיפקד בדבר ישועה ורחמים כ"א ועניינו ולהתברך בכל מילי דמיטב ושכל מעשי ידינו ישאו ברכה והצלחה עצומים, אמן כן יהי רצון.
הונצחו ע"י נין נינו בן אחר בן חבר המערכת מוותיקי ובחירי סופרי ועורכי הגיליון הר' **יחזקאל יוסף הלוי** (חזקי) ויזל שיחי'

כ"ב שבט תרי"ט: כ"ק האדמו"ר ר' מנחם מנדל ב"ר יהודה לייבוש מורגנשטרן זצוק"ל, השרף מקוצק

רבינו נולד בשנת ה'תקמ"ז בעיירה גוראי (פולין). בנעוריו שקד על לימוד התורה עם רב העיירה זאמושט. היות ועל פי חוקי הממשלה נאסר על צעיר יהודי לשאת אשה טרם למד מלאכה וידע את שפת המדינה, נסע ללבוב (אוקראינה) וכעבור ששה חודשים סיים לימודי רוקחות ועבר בהצלחה את המבחן הממשלתי. בגיל עשרים נשא לאשה את בתו של ר' אייזיק ניי מטומאשוב. כעבור תקופה קצרה איבד את כל הכסף הרב שקיבל כנדוניה אולם זוגתו לא הטרידה אותו בעניינים גשמיים ודאגה לכלכלת המשפחה.

- אדם חייב להגיע למדרגה שלא יתפעל מהכבוד כלל ושלא ירגיש שהכבוד הוא דבר שצריך לברוח ממנו. מעת לעת נכנס לבית המדרש וצעק על החסידים שהם רק מעמידים פנים ומרוב פחד כולם נמלטו, אך כאשר הבחין בר' אברהם מרדכי [בנו של בעל החידושי הרי"ם] שתק ומיד חזר לחדרו. קרוב ל-20 שנה התבודד בחדרו ורק יחידי סגולה מהמקורבים ביותר הצליחו להיכנס אליו. התפלל לבד בחדרו, לזוגתו וילדיו התיר להיכנס בזמנים קבועים, בחן את בניו וכאשר נוכח כי הם מתקדמים בלימודיהם העניק להם פירות ומגדנות. לעיתים רחוקות נוכח בשמחות משפחתיות ובעצמו סידר את החופה וקידושין של בניו ובנותיו.

אש אמת
דיבורו של השרף - בתקיפות. אין הוא מתחשב עם עצמו ואינו מתחשב עם אחרים. הוא אינו מסוגל לשקר בנפשו, להעמיד פנים. "המעמיד פנים לזה שאין לו פנים הרי זה כאילו עובד עבודה זרה..."
חריפותו מהאמת יונקת. אמת לזהטת ומזוקקת שאפפה את כל ישותו, האומרת קדושה וטהרה. אנשים מפחדים מהאמת. בורחים ממנה ונפגעים מחיטופיה אבל השרף מטומשוב אינו נתע. יברחו להם בעלי מורך, עם השקרים שהם מטפחים בלבם. מיצעים לו אנשים כי ירכך מחריפותו כלפי זרים, ילבש גלימה רכה יותר, אבל אין הוא רוצה לשמוע להם. אומר:

- וכי בדרכי בלעם אלך? לבלעם היה לשון חלקלקות "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה'". ואילו יעקב אבינו אמר: "הבה את אשתי כי מלאו ימי", מקשה רש"י: והלא קל שבקלים אינו אומר כך? אלא להוליד תולדות אמר כך.

והקושיא של רש"י גם אחרי תירוצו במקומה עומדת, אם מכוון להעמיד תולדות מה לו וללשון זו? - אלא - המשך השרף - "להוליד תולדות אמר כך". להעמיד יורשים שילכו בדרכיו, שלא יטלסלו בדיבורם ולא יעמדו פנים ולא יטפחו שקרים או אבק שקרים בלבם, ישמיעו את האמת שבלבם בפני כל..."

סביבו מתלכדים החריפים שבין בני היכלא קדישא, הם יוצאים אחריו ליער שיטקה שליד פשיסחה, ומבלים שם בחברתו לילות שלימים, השרף מדבר בהתלהבות, יש ונדמה שלא פתח פיו כלל, אלא לבו הגדול משמיע זעקה אדירה ומחרידה. נסערים ונרעדים עומדים חבריו סביבו. שוכחים עולם ומלואו, ממאסים בחיי הבל, בגשם, ושוב אין הם זקוקים לצרכי הגוף, מלאי אש קודש חוזרים העירה. שוב אינם צועדים על האדמה המגושמת, התעלו טפחים רבים מעליה, התרוממו אל על בעקבות הארי שבחבורה.

בליל הסדר שנת ה'תרי"ח אמר בפנים מאירות 'בשנה הבאה לא אשב כאן יותר' והסובבים לא הבינו את כוונתו מלבד חתנו (אדמו"ר רבי אברהם בורגשטיין מסוכטשוב) שהבין את הרמז בדבריו.

בחורף שנת ה'תרי"ט חלה אך לא הסכים לקבל את טיפול הרופאים, לא נשמע להוראותיהם להקפיד על שעות שינה וישן פחות משעתיים ביממה, נטל רק תרופה אחת מכל המרשמים שנתנו לו ומצבו הבריאותי החמיר. בנו (ר' דוד) שלח מכתב לאדמו"ר בעל חידושי הרי"ם מגור שישפיע על אביו להישמע להוראות הרופאים. כאשר אדמו"ר רבי יצחק מאיר מגור ראה את מצבו וטען בפניו כי על פי דין תורה חייבים לתת לו את התרופות בעל כורחו, הסכים להישמע להוראות הרופאים. ביום חמישי חתנו (אדמו"ר רבי אברהם בורגשטיין מסוכטשוב) נכנס לחדרו, הבחין כי הינו עוסק בייחודים ובאותם רגעים השיב את נשמתו ליוצרה.

בלוויה אמר אדמו"ר בעל חידושי הרי"ם: 'העולם אינו יודע מה איבד, הצדיק אבד ואין איש שם על לב. הצדיק אבד אך יותר חמור שאין מי שיחדיר את דברי הצדיק ללבבות בני ישראל.'

(בית קוצק - השרף)

לאחר פטירת מורו (ר' שמחה בונם) החל בשנת ה'תקפ"ז לכהן כאדמו"ר בטומאשוב אולם תיעב את הכסף ולא לקח מתנות ופדינות. בשנת ה'תקפ"ט עבר להתגורר בקוצק ורבים נהרו לחצרו, ביניהם ר' לייבל'ה (נכדו של ר' עקיבא איגר) שנעשה לחסיד וברח לחצרו. עודד את היהודים להצטרף ולתמוך כלכלית בפולנים המורדים נגד שלטון הצאר הרוסי ובעקבות כשלון המרד נאלץ בשנת ה'תקצ"א לברוח מפולין. התיישב בברודי (או אוסטריה כיום אוקראינה) ורק לאחר ששינה את שם משפחתו ל'מורגנשטרן' התאפשר לו לחזור לפולין.

בשנת ה'תקצ"ז חלתה זוגתו וכעצתו נסעה לאדמו"ר רבי יצחק מוורקה שיתפלל עליה, אולם נפטרה ונטמנה בעיירה וורקה. כל ילדיו מזיווג ראשון נפטרו בצעירותם מלבד בנו הבכור ר' דוד.

כעבור תקופה קצרה הציע לו תלמידו (ר' יצחק מאיר) לשאת את אחות אשתו, שהתייממה בגיל צעיר וגדלה בביתו. לאחר שנשא לאשה את בתו של ר' משה ליפשיץ-חלפן (מרת חיה) נולדו להם בנות תאומות ושני בנים.

נודע כתקיף בדיבורו, איש של אמת אשר אינו מסוגל לשקר בנפשו ולהעמיד פנים של שקר. טען שאסור אפילו לחשוב בלב דבר שקר שנאמר "ודובר אמת בלבבו" וכן שהבריחה מהכבוד אינה ממידת השלמות

בדין הוצאת דבר שאסור ללבושו בשבת מתוך "משמרת חיים" לגאון רבי חיים פנחס שיינברג זצ"ל

ואינו הוצאה, ולכן אם הוי תכשיט האסור כגון טבעת שיש עליה צורת אדם שאסור ללבושו אפילו בחול לא חשוב תכשיט דאין דרך ללבושו כיון דהוי תכשיט האסור. אבל גבי מלבוש הטעם שבטל לגבי הגוף אינו משום שזה הדרך להיות על הגוף, אלא משום דמגן על הגוף והוי צורך הגוף ולכן נתבטל לאדם ואינו עובר איסור הוצאה עליו, ולכן אפילו בבגד שעטנו דאין הדרך ללבושו כיון דזה מלבוש אסור, כיון דמכל מקום מגן על הגוף והוי צורך לגוף - חשיב מלבוש ואינו עובר איסור הוצאה כשלובושו.

כתב ה"מגן אברהם" הלכות שבת סי' ש"א, דאם יוצא בשבת בטבעת שיש עליו צורת אדם שאסור ללבושו אפילו בחול, עובר עליו משום הוצאה, דלא חשוב תכשיט כיון דאסור ללבושו. וקשה ממה שנסתפק ה"פרי מגדים" או"ח סי' יג בבגד שעטנו אם עובר משום הוצאה אם יוצא בה בשבת, דאף שאסור ללבושו מ"מ דלמא מלבוש הוא. ונראה לחלק, דשאני מלבוש מתכשיט, דתכשיט אינו דבר שמגין על הגוף ואשר משום כך נתבטל לגוף, אלא דהוי דבר שדרך להיות על הגוף ולכן חשוב כחלק מן הגוף

מאוצרותיו של הגאון הצדיק רבי דוב הכהן קוק שליט"א באדיבות הרב יקותיאל אוהב ציון שליט"א

מכניסי שבת בטבריה...

ברגעים אלו אמר הגאון רבי דב קוק שליט"א... "יש לי משהו לומר על השבת, קצת שמח וקצת עצוב... וכך אמר, כתוב בשיר השירים, "קמתי אני לפתוח לדודי, ודודי חמק עבר", קמתי אני לפתוח לדודי, היינו כניסת שבת, ודודי חמק עבר, זהו צאת שבת..."

ספק בענין הכלי של מים אחרונים

כעת בסעודה רביעית אמר הגאון רבי דב קוק שליט"א למשב"ק המסור ר' אהרן גיאת שליט"א, שיש לו ספק בכלי של מים אחרונים, האם יש ענין שיהיה כלי מהודר, וכדילפינן בשבת (קלג, ב) מדכתיב "זה אלי ואנוהו", אתנאה לפניו במצות, וה"נ הלא ע"י מים אחרונים מקיים "והייתם קדושים" כמבואר בחולין (קה, א), או דילמא, כיון שהמים אחרונים הם "חלק אדם רשע", [שלכן כתבו המקובלים לא להרבות בהן כנודע], א"כ הו"ל ככלי של יין ששופכין בו כשואמרים "דצ"ך עד"ש באח"ב", שאין מהדרין לעשותו בכלי נאה. ודו"ק.

סמיכת פרשת דינין לפרשת מזבח

"ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם" (שמות כא, א). למה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש, רש"י בשם המדרש. ואפשר להסביר ענין הסמיכות זה לזה, משום דלשניהם יש מטרה אחת, המקדש עשה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, היינו שהיה מכפר על עוונותיהם של ישראל ועל ידי זה נעשה שלום בעולם, וגם המשפט עושה שלום, וכמו שאמרו חז"ל על שלושה דברים העולם קיים על הדין על האמת ועל השלום, נעשה הדין נעשה אמת ושלום (ירושלמי סוף שקלים), ובשביל ששניהם גורמים לשלום נסמכו זה לזה. (הר צבי - רבי צבי פסח פרינק)

אין מצוה מכבה עבירה

"מעם מזבחי תקחנו למוות" (שמות כא, יד).

ברש"י: אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה, תקחנו למוות. נראה שמרמז לנו הפסוק בזה שלא ידמה אדם בנפשו שיוכל להפטר מעונש על חטאיו במה שיעשה כנגדם מצוות, דכשם שאין עבירה מכבה מצוה, כך אין מצוה מכבה עבירה. ואין אדם יכול לכפר את חטאיו רק בתשובה בלבד. זה מה שאמר כאן הכתוב "מעם מזבחי תקחנו למוות", שאין מצות העבודה במקדש שהוא עוסק בה מכפרת על חטא שפירות דמים שבידו, ואיננו יכול לגרוע כמלא הנימה מעונשו החמור המגיע לו. (טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

עול תורה ומצוות - משכחת עוון

"וכי יגח שור את איש או את אשה ומת סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי" (שמות כא, כח).

ואמר הרב שליט"א, שעצם הענין שהגמרא אומרת על מים אחרונים "והייתם קדושים", צריך לבאר זאת עם מה שכתוב בזוה"ק שהמים הללו הם החלק של הס"ט"א. [ושמא יש לומר, דע"י שנותנים לס"ט"א את חלקו, ממילא אין לנו הפרעה ב"והייתם קדושים". אכן זה לא ניחא כ"כ בלשון, דמשמע שהקדושה היא חלק ממעשה המים אחרונים, ולא רק "תוצאת" המעשה. וצ"ע].

אישור או ברכה?

בחור אחד בא לגר"ד קוק שליט"א, וסיפר לו שעומד לקראת סגירת שידוך עם בחורה טובה, אלא שהיא אומרת לו שצריכה לקבל על זה אישור מ"הרב שלה"... ואמר לו הרב שליט"א: "הרי ענין של שידוך, זה ה"רגש" שיש בין איש לאשה, ורק זה קובע את ההחלטה ותו לא, ואם היא רוצה החלטה של הרב, אז שתמתין עד שאשתו של הרב תמות - והיא תנשא לרב...". [כמובן שיכולה לבקש את ברכת הרב וכו', אבל "אישור" של רב לשידוך, אינו דבר מקובל, ובפרט שספו תמו בעלי רוח"ק].

שינוי בבבא קמא (לו, א): הרי שהיה מועד לשבתות ואינו מועד לחול וכו'. ומפרש בירושלמי (ומבוא שם בתוס'), לפי שרואה את האנשים במלבושים נאים אחרים וחשובים בעיניו נכרים ואינו מכירם. אבל רש"י מפרש: לפי שהוא בטל ממלאכה ודעתו זחה עליו. כוונת רש"י היא לפרש מדוע תולים את נגיחתו בגרמת שבת, מפני שהוא בטל ממלאכה וזחה דעתו. הן גם בעלי חיים, אם הוא נמצא תחת עול עבודה ועמל, הרי הוא גדור ממעשים החורגים ממסגרת הרגילות והנכון. הבריאה כולה לעמל נבראה וזהו המתג והרסן לכל מילי דלא מעליא. ובמיוחד האדם צריך להניח את עצמו תחת המסגרת של התורה והמצוות, והיא עוצרת ומרסנת אותו, כמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ב מ"ב): "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עוון".

סגולה לזרע של קיימא - להתעסק תמיד במצות הצדקה

"אם כסף תלוה את עמי את העני עמך" (שמות כב, כד).

כותב רבינו החפץ חיים בספרו "אהבת חסד": "מי שרגיל במצוה זו של גמילות חסדים בתמידות, זוכה עבור זה שיהיו לו בנים בעלי חכמה בעלי עושר בעלי אגדה, כמו שאמרו חז"ל מס' ב"ב (ט, ב), רבי יהושע בן לוי אומר, כל הרגיל לעשות צדקה זוכה לבנים בעלי חכמה בעלי עושר בעלי אגדה וכו', ע"כ. ומן התימה על האנשים המחפשים סגולות שיוולדו להם בנים, ויש שמוציאים על זה למאות ואלפים וכו'. יותר טוב שיעשו הסגולה הנזכרת בחז"ל, היינו שיתעסקו תמיד במצות הצדקה וכו'. וכן עשו הרבה אנשים בזמנינו והצליחו בזה". (החפץ חיים השווה גמילות חסדים [הלואה] לצדקה, דהא דברי חז"ל גבי צדקה נאמרו. אמנם כבר אמרו שגדולה גמ"ח מצדקה שצדקה אינה אלא לעניים, וגמילות חסדים היא בין לעניים ובין לעשירים, וא"כ ק"ו הוא - אהל משה).